

[itobiad], 2021, 10 (2): 1633-1654

**Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir
Değerlendirme**

An Evaluation on Regional Development and Tourism Relations in
Turkey

Zafer YILDIZ

Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
Assoc.Prof., K.Mehmetbey University Faculty Of Economics And
Administrative Sciences Department Of Economics
zyildiz@kmu.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-7520-1400

Tufan SARITAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat
Bölümü
Asst.Prof., K. Mehmetbey University Faculty Of Economics And
Administrative Sciences Department Of Economics
tufansaritas@kmu.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-1728-2377

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 01.12.2020
Kabul Tarihi / Accepted : 16.02.2021
Yayın Tarihi / Published : 20.06.2021
Yayın Sezonu : Nisan-Mayıs-Haziran
Pub Date Season : April-May-June

Atıf/Cite as: Yıldız, Z , Sarıtaş, T . (2021). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 10 (2) , 1633-1654 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/62559/834355>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

Öz

Bölgeler arası gelişmişlik farkı, birçok ülke açısından önemli bir problemidir. Fakat bu durum ekonomik yönden geri kalmış ülkeler bakımından daha ciddi boyutlardadır. Birçok ülke bölgelerarasındaki bu sosyo-ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldırmak için çeşitli politikalara başvurmuştur. Bu politikalar çerçevesinde geri kalmış bölgelere yatırım çekerek bölgenin kalkınması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu noktada yerel potansiyellerin değerlendirilmesi büyük önem kazanmaktadır. Her bölge sahip olduğu potansiyeli kullanarak kendi kalkınmasını sağlamaya çalışmalıdır. Turizm sektörü de bu potansiyellerden birini oluşturmaktadır. Turizm, yalnızca bölgesel kalkınma veya ülke ekonomisine fayda sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi, istihdam olanaklarının yaratılması, bölgeler arası göçün azaltılması, ülke kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması, ülkelerin tanıtılması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, bireylerin yaşam standartlarının artması gibi birçok konuda fayda saylayan sanayiye alternatif bir ekonomik faaliyettir. Bölgesel kalkınma ekonomik ve sosyal potansiyelin olumlu kullanımına paralel olarak bir bölgede refah seviyesindeki artışı tanımlamaktadır. Gelişmiş ülke ya da bölgelerde kalkınma daha çok endüstriyel sektöre dayalı olmasına rağmen; gelişmekte olan ülke ya da bölgelerde ise turizm zenginliklerinin kullanımı sayesinde sağlanmaktadır, bu bölgelerde ya da ülkelerde turizmin endüstriye alternatif bir sektör olduğu ifade edilmektedir. Medeniyetler beşiği olan Türkiye'nin hemen her bölgesi turizm potansiyeline sahiptir. Bu potansiyele yönelik farkındalığın artırılması bölgesel kalkınmaya büyük katkılar sağlayacaktır. Bu ilişkiden hareketle çalışmada Türkiye’de yoğun turist çeken Antalya, Nevşehir, Muğla ve Aydın şehirleri 2009-2018 dönemi için bir panel veri seti ile yıllık bazda ele alınarak, turizmin, bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmada turizm, ilgili şehirlerdeki turistik tesislere giriş yapan turist sayısı ve kalkınma ise il bazında GSYİH ile temsil edilmiştir. Panel veri analizinden elde edilen bulgulara göre; ilgili şehirlerdeki turistik tesislere giriş yapan turist sayısının, bu şehirlere ait il bazında GSYİH’yi pozitif yönlü olarak etkilediği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Turizm, Bölgesel Çalışmalar, Bölgesel Kalkınma, Panel Veri Analizi.

An Evaluation on Regional Development and Tourism Relations in Turkey

“İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi”
“Journal of the Human and Social Sciences Researches”
[itobiad]

ISSN: 2147-1185

10 the Years

Abstract

The development difference between regions is an important problem for many countries. However, this situation is more serious for economically underdeveloped countries. Many countries apply various policies in order to eliminate these socio-economic imbalances between regions. Within the framework of these policies, efforts are made to ensure the development of the region by attracting investments to the underdeveloped regions. At this point, the evaluation of local potential becomes very important. Each region should try to ensure its own development by using its potential. The tourism sector is one of these potentials. Tourism does not only benefit the regional development or the country's economy, but also to the industry, which counts benefits in many issues such as eliminating inequalities between regions, creating employment opportunities, reducing interregional migration, using country resources effectively and efficiently, promoting countries, ensuring sustainable development, and increasing the living standards of individuals. it is an alternative economic activity. Regional development defines the increase in the welfare level in a region in parallel with the positive use of economic and social potential. Although development in developed countries or regions is mostly based on the industrial sector; In developing countries or regions, it is provided by the use of tourism wealth. It is stated that tourism in these regions or countries is an alternative sector to industry. The cradle of civilization in almost every region of Turkey has the potential for tourism. Increasing awareness of this potential will make great contributions to regional development. In this study, busy attracting tourists in Antalya in Turkey, Nevşehir, Muğla and Aydın cities with a panel data set for the 2009-2018 period, by taking on a yearly basis, the tourism, the impact on regional development was investigated. In the study, tourism, the number of tourists entering the tourist facilities in the relevant cities, and development were represented by the GDP on a provincial basis. According to the findings obtained from the panel data analysis; It has been observed that the number of tourists entering the touristic facilities in the relevant cities positively affects the GDP of these cities on the basis of provinces.

Keywords: Turkey, Tourism, Regional Studies, Regional Development, Panel Data Analysis.

Giriş

Sanayi devrimi öncesi bölgeler sahip oldukları konum ve doğal kaynak yapısına göre zengin ve fakir bölgeler olarak sınıflandırılırken, sanayi devrimi sonrası gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır. Sanayi devrimini gerçekleştiren ülkeler günümüzün gelişmiş ülkeleri, gerçekleştiremeyenler ise az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Buna mukabil gelişmiş ülkelerde bile bölgeler arasında gelişmişlik farkı bulunmaktadır. AB ülkeleri arasında en çok

başvurulan fonlar bölgesel dengesizlikleri gidermek amacıyla verilen fonlardır. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ise bir yandan gelişmiş ülkelerle aralarında bulunan gelişmişlik farkını azaltmaya çalışırken diğer yandan kendi bölgeleri arasında ortaya çıkmış olan dengesizlikleri gidermeye çalışmak zorunda kalmışlardır. Türkiye de sanayileşme sürecinde bulunması sebebiyle gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunmaktadır. Ancak Türkiye kendi bölgeleri arasında bulunan dengesizliklerle de mücadele etmektedir. Özellikle doğu-batı bölgeleri arası gelişmişlik farkı uzun zamandır bölgesel kalkınma mücadelesinin konusunu oluşturmaktadır. Uygulanan bölgesel kalkınma politikaları geri kalmış bölgeleri bir cazibe merkezi haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle oluşturulan stratejilerde bölgesel potansiyelin kullanılması öncelik kazanmış durumdadır. Bu açıdan turizm sektörü Türkiye'nin hemen her bölgesinde ciddi bir arz potansiyeline sahip olması sebebiyle bölgesel kalkınma potansiyeli oluşturabilme yeteneğine sahip görünmektedir. Dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olması sebebiyle turizm sektörü, aynı zamanda ülkeler arasında da ciddi bir rekabetin sebebi durumundadır. Artan bu rekabet ve büyüyen turizm pastasından daha fazla pay alabilmek ancak sektöre doğru bakış açısı ile yaklaşmakla mümkündür. Türkiye'nin her bölgesi farklı türlerdeki turistik arz potansiyeline sahip olmasıyla ciddi oranda turistik çeşitliliğe ev sahipliği yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında turizm sektörüne gösterilen ilginin artması hem ülke bazında hem de bölgesel bazda ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılar sunacaktır. Turizmin önemini vurgulayan bu çalışmada, öncelikle bölge kavramına değinilecek ve bölgesel eşitsizlik ile bölgesel refah kavramları açıklanacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde bölge kavramı ele alınacak ve bölgesel dengesizlik ile bölgesel kalkınma kavramları üzerinde durulacaktır. İkinci olarak turizm sektörüne yönelik bilgiler verilecek ve turizmin bölgesel kalkınmaya hangi noktalardan destek olabileceği değerlendirilecektir.

Bölge, Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma

Bölge kelimesi, Latince "regio" kelimesinden üretilmiş olup "çevre-alan" anlamındadır. Bölge kavramı Latince "çevre-alan" anlamına gelen "regio" kelimesinden türetilmiş bir kavramdır (İldırar, 2004:8). Bölge kavramının sınırlarını çizmek konusunda tartışmalar halen devam etmekte ve bu sebeple de ortak bir tanıma ulaşmak oldukça zordur. Bölge, iki unsur tarafından belirlenen bir kavramdır. Bunlardan ilkinde göre bölge olarak tanımlanan alanın kendi içinde homojen özellikler taşıması gerekir. İkinci olarak ise, diğer bölgelerden farklı olmalıdır (Kılıç ve Mutluer, 2004:19). Bu bakımdan değerlendirildiğinde bölge, benzer iklim ve bitki örtüsü çeşitliliğine sahip; benzer ekonomik faaliyetlerin yapıldığı, yaşayan insanların ortak kültürel, dil, gelenek bağlarının olduğu; sınırları ülkenin genel yüz ölçümünden küçük, bir şehirden büyük olarak belirtilmiş toprak parçasıdır (Sert, 2012:121). Bölge kavramının temel özellikleri ise şunlardır (Sevinç, 2011:39);

- Süreklilik anlayışı vardır.

- Farklılık anlayışı vardır.
- Kendi içinde aynılık ve bir bütün olma anlayışı vardır.
- Genelleme anlayışı vardır.

Bölgesel dengesizlik, bir ülkenin bölgeleri arasında bulunan her türlü eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Daha dar anlamda ise, bölgesel dengesizliği “ekonomik fırsat eşitsizliği ve sosyal fırsat eşitsizliği” olarak sınıflandırmak mümkündür. Yapılan çalışmalar hem ülkeler arasında hem de aynı ülkenin bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal kalkınmanın farklı hızlarda gerçekleştiğini göstermektedir (Dinler, 2014:111). Tarihsel sürece bakıldığında oldukça uzun bir geçmişe sahip olan bölgesel eşitsizlik, sanayi devrimi ile daha da derinleşmiş; devrimi gerçekleştiren ülkeler sadece yüzyıl gibi sürede hızla gelişmiş ve milli gelirlerini 30-40 kat arttırmışlardır. Dünya gelirin %20’sini; dünya nüfusunun %70’ine sahip gelişmekte olan ülkeler paylaşırken geri kalan %80’lik geliri sadece %30’luk nüfusa sahip gelişmiş ülkeler paylaşmaktadır (a.g.e., 112-113). Bu derinleşen dengesizlik durumu bilgi topluluğu adını verdiğimiz günümüz toplumlarında da devam etmektedir. Sanayi Devrimi sonrasında değişen ekonomik süreçlerle ülkeler arası ve aynı ülkenin bölgeleri arasında gelişen ve derinleşen bölgesel dengesizlik, tarihsel süreç değerlendirildiğinde tarım toplumlarında da görülmektedir, hatta tarım toplumlarında aynı bölgenin içinde derin eşitsizlikler görmek mümkündür. Ve bu durum bilgi toplumları olarak adlandırılan günümüz toplumlarında da görülmekte ve derinleşmektedir (Şengel, 2014:1-7).

Sanayi devrimi öncesi ve sonrası ülkelerin ekonomik kalkınma durumlarını ele alan, araştıran ve değerlendiren iki önemli yaklaşımdan biri olan yapısalcı yaklaşıma göre, sanayi devrimi sonrasında her ülkenin teknolojik ilerlemesi ve bu ilerlemeye bağlı olarak geliştirdiği ürünler farklılık göstermektedir. Sanayi ilerlemesi hızlı olan ülkelerde gerek teknolojik gerekse ekonomik olarak birbirini destekleyen bir yapı oluşurken; sanayi gelişimi az olan ülkelerde bu bütünsellik oluşmamaktadır ve böylece kendi kendini besleyen bir büyüme süreci sağlandığı halde az gelişmiş ülkelerde böyle bir yapı ve süreç oluşmamıştır. Sanayileşmesini tamamlayamayan ülkeler teknolojik gelişimleri takip edememekte ve gelişen teknolojik ürünleri diğer ülkelerden satın almak zorunda kalmaktadır. Diğer bir yaklaşım olan bağımlılık yaklaşımına göre sömürgecilik ikinci dünya savaşı sonunda ortadan kalkmasına karşılık eskiden sömürge ülkesi konumunda olan ülkeler ekonomik bağımsızlıklarını elde etmiş gibi olsalar da üretim politikalarında kapitalizmin tekeline elinde tutan ülkelere bağımlılıkları devam etmektedir. Sömürgeci ülkeler sömürgeleştirdikleri ülkelerin özellikle doğal kaynaklarını ve diğer ekonomik zenginliklerini kendi ekonomilerinin ihtiyaçları doğrultusunda kullanmak amacıyla gerekli düzenleme ve organizasyona gitmişlerdir (Han ve Kaya, 2006:37).

Bölgesel dengesizliğin giderilmesi ülke içinde bölgelerin, şehirlerin hatta aynı şehirde var olan küçük bölgelerin kalkındırılması ile bölgeler arası

dengelesizlikler giderilmiş olacaktır. Bölgesel dengenin sağlanması için sadece sanayi ve sanayiye dayalı sektörlerin o bölgeye gitmesi yeterli olmamaktadır; paralelinde sosyal, ekonomik, kültürel gibi diğer alanların da kalkındırılması gerekmektedir; kısaca bölgesel kalkınma durumu, birçok değişkeni beraberinde bulunduran ve zaman isteyen zor bir süreçtir. Şengel ve Zengin, 2017:3). Gelişmişlik düzeyinin artması paralelinde değişecek bölgesel dengelesizlik bakımından çok önemlidir. (Yeşiltaş ve Öztürk, 2008:1-18). Bölgesel Kalkınma kavramı, toplumsal sosyo-ekonomik değişimi ve bu değişimin sürecini ifade eden iktisadi bir kavramdır. (Roney, 2011:60). Birinci dünya savaşından sonra batılı ülkelerin, ülkelerindeki bölgesel dengelesizliği düzenlemek adına bölgesel kalkınma politikaları düzenlemesi ile gündeme gelen bir kavram olup; hedefi o ülkede ki geri kalmış bölgeleri sosyal ve ekonomik açıdan kalkındırılmaktır (Tutar, 1991:3). Kalkınma kavramı toplumsal etkileri bakımından; ekonomik boyut, sosyal boyut, politik boyut, kültürel boyut ve ekolojik boyut olmak üzere beş değişik boyuttan meydana gelmektedir (Sharpley, 1999:228-229).

Bölgesel dengelesizliğin giderilmesi için geliştirilen bölgesel kalkınma, sadece ekonomik alanları değil sosyal alanları da kapsamaktadır. Ekonomik alanlarda üretim, işgücü ve işe alım, sektör ücret politikalarını; sosyal alanlarda ise sağlık, eğitim, kültürel politikalarını kapsamaktadır (Tunçbilekli, 2006:35). Bölgesel kalkınma, bölgenin sahip olduğu kaynakların kullanılması, girişimciliğin özendirilmesi ile birlikte bölgenin gelir seviyesinin yükseltilmesi, istihdam düzeyinin artırılması ve yaşam standartlarının iyi bir seviyeye gelmesi olarak ifade edilebilir (Künü vd., 2015:80). Bölgede mevcut olan eksiklerin tespiti, bu eksiklerin ortadan kaldırılması adına yapılabilecekler bölgesel kalkınma ile belirlenmektedir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Bu farklılığın sebebi ise her bölgenin kendine özgü coğrafyası, doğal kaynakları, kültürel zenginlikleri ve demografik yapısının bulunuyor olmasıdır (Künü vd., 2015:81). Aynı ülkenin bölgeleri arasında ortaya çıkan dengelesizliklerin temelinde ise, bazı bölgelerin diğer bölgelere nazaran coğrafi avantajlara sahip olması bulunmaktadır. Özellikle ticaretin ve üretimin yoğunlaştığı kent merkezleri, liman bölgeleri diğer bölgelere göre daha hızlı gelişmiş hatta bu sebeple aldığı göç ve sermaye transferi sebebiyle kendisi daha da gelişirken göç ve sermaye gönderen bölgelerin de geri kalmasına sebep olmuşlardır.

Bölgesel kalkınma, geri kalmış bölgelere ve sektörlerle yatırım çekerek ilgili bölgelerde ekonomik kalkınmanın sağlanmasını öngörür. Geri kalmış bölgeye yatırımların çekilebilmesi için çeşitli araçlar kullanılarak yatırım için cazibe oluşturulması önem arz etmektedir. Bu kapsamda bölgenin sahip olduğu yerel kalkınma araçlarının doğru tespit edilmesi önceliklidir (İncekara ve Savrul, 2011:93). Klasik bölgesel kalkınma politikaları, geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesi ve modernizasyonu ile bölgeler arası eşitsizliğin azaltılması, yatırımların belirli sektörlerde veya bölgelerde yapılması; elde edilecek faydanın diğer bölgelere ya da sektörlerle

yaygınlaştırılarak ülkenin dışsal ekonomi politikası oluşturması gibi birtakım esasları kapsamaktadır (Akiş, 2011:239)

Ülkemizde ise bölgesel dengesizlik sorunu doğal zenginliklerin bilinçli bir şekilde kullanılması veya istihdamı artırıcı politikalarla çözülmesi mümkündür. Bu kapsamda geliştirilen politikalardan biri “kamu yatırımları”dır. Kamu yatırımları, kalkınmada öncelik verilecek bölge, kurumsal sosyal sorumluluklar veya kırsal kalkınma projelerini kapsamaktadır. Kalkınma politikası kapsamında, organize sanayi bölgelerinin kurulması, küçük sanayi sitelerinin kurulmasının teşvik edilmesi ve sanayi bölgelerinin yer seçimine yön verilmesi yer almaktadır. Bölgesel eşitliğin sağlanması, istenilen ekonomik refah seviyesine gelmek için; öncelik verilecek bölge, kalkınma için kullanılacak kaynak ve araçlar, bölge halkının sorumluluğu gibi ana alt başlıkları belirleyecek bölgesel kalkınma programları oluşturulmalıdır (İncekara ve Savrul, 2011:100-101).

Türkiye’de 1960 yılı sonrası kalkınma politikaları daha planlı uygulanmaya başlandı; önceleri sanayileşme devlet destekli geliştirdi sonraları özel sektör de sanayileşme sürecine katılmıştır. Türkiye’nin bölgesel kalkınma da ki genel hedefi her bölgenin kalkınması olarak belirlendi ve her bölgeye yönelik ayrı ayrı kalkınma politikası ve hedef geliştirilmiştir. Bu gelişmelere rağmen batıda yer alan bölgelerde kaynakların bolluğu, ulaşım olanaklarının kolay ve daha düşük maliyetli olması gibi koşullar nedeniyle sanayileşmeye verilen önem bu bölgelerde yoğunlaşmıştır (Sevinç, 2011:35-54).

Teşvik, Türkiye’de bölgesel dengesizliği azaltmak için en sık kullanılan ekonomik politikadır. Bu teşvik politikasının yelpazesi ise oldukça geniştir; vergi indirimleri, geri ödemesi kolay krediler, fonlar, döviz işlemlerinde öncelik, enerji kaynaklarının kullanımında kolaylıklar, iş gücü desteği, kamu arazilerinin, binalarının veya tesislerinin satışında ya da kiralanmasında kolaylıklar, organize sanayi bölgelerinin ve küçük sanayi sitelerinin kurulmasında ki kolaylıklar gibi mali hem de vergisel teşvikleri kapsamaktadır. Ülkemizde gerek teşvik gerekse gerekse kamu yatırımları politikaları ile bölgesel eşitlik sağlanmaya çalışılmaktadır.

Turizm ve Kalkınma

Turizm, özellikle son on yıldır uluslararası ticarete önemli rol oynamakta hatta birçok gelişmekte olan ülkeler için önemli bir ekonomik değere sahiptir. Artık günümüzde turizm, niteliği, gelişimi ve bunlara bağlı olarak ekonomik gelirine göre bir ülkenin önemli istihdam alanlarından biridir (<http://www2.unwto.org/content/why-tourism>).

Turizmin birçok gelişmekte olan ülkelerde kalkınma politikası hedefi olarak benimsenmesinin temelinde iki neden yatmaktadır; biri ülke ekonomisine sağladığı gelir, ikincisi ise bu gelirin sanayinin gelişimini destekleyerek genel ülke ekonomisinin büyümesini sağlamasıdır (Ching-Fu ve Chiou-Wei, 2009).

Gelişmekte olan ülkelerin, çağdaşlaşması ve ekonomilerinin gelişmesi sanayi ekonomisine geçiş bakımından güçlü bir ekonomi ile ihracatın artırılmasına bağlı olarak döviz kazancı ile elde edilebilir veya ülkenin başka ülkelere borçlanması ile mümkündür. Bu süreç gelişmekte olan ülkeleri gerekli olan döviz kazanımı için turizm sektörüne yöneltmektedir (Çeken, 2008:298). Turizm değerleri elinde olan bölgeler, turizm sektörünü faal kılarak elde ettikleri gelir ile bölgesel kalkınmayı sağlayarak dengeli gelişimi desteklemektedir (İlkin ve Dinçer, 1991:37).

Son yıllarda tüketici tercihlerindeki değişimler, artan teknoloji ve düşük maliyetli ulaşım imkânları sayesinde en hızlı gelişen sektörlerden biri haline gelen turizm sektörü, tüm dünyada ekonomik kalkınmanın da bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu sayede birçok Avrupa ülkesi ve ABD turizm sektörünü ekonomik kalkınmanın merkezine konumlandırmıştır. Turizm sektörü bir taraftan ekonomik kalkınmayı hedeflerken diğer taraftan da tarihi ve kültürel alanların korunması ve yenilenmesini de hedeflemektedir (Eceral ve Özmen, 2009:47-49). Özellikle bir ülkedeki az gelişmiş olan bölgede turizm sektörünün varlığı bölge ekonomisini; yeni kaynakların aktarımı ve yeni istihdam alanlarının gelişimi ile yukarılara çekecektir (Sevinç ve Azgün, 2012:19). Tablo 1’de ülkemize yurtdışından gelen turist sayıları yer almaktadır. Buna göre, 2006 ve 2018 yılları dışında sürekli artış kaydetmiştir.

Tablo 1: Türkiye’yi Ziyaret Eden Yabancı Turist Sayıları Yıllara Göre Dağılımı (1990-2018)

Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı	Yıllar	Gelen Yabancı Turist Sayısı
1990	5 389 308	2005	21 124 886
1991	5 517 897	2006	19 819 833
1992	7 076 096	2007	23 340 911
1993	6 500 638	2008	26 336 677
1994	6 670 618	2009	27 077 114
1995	7 726 886	2010	28 632 204
1996	8 614 085	2011	31 456 076
1997	9 689 004	2012	31 782 832
1998	9 752 697	2013	34 910 098
1999	7 487 285	2014	36 837 900

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

2000	10 428 153	2015	36 244 632
2001	11 618 969	2016	25 352 213
2002	13 256 028	2017	32 410 034
2003	14 029 558	2018	32 566 327
2004	17 516 908		

Kaynak: <https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri>

Türkiye’ye gelen ziyaretçilerin yaptıkları harcamalar ise Tablo 2 de verilmiştir. Verilere göre turizm gelirlerinin GSYH içindeki payı %3’ün altına hiç düşmemiş, 2003 yılında %4,4 e kadar yükselmiştir.

Tablo 2: Türkiye’ye Giren-Çıkan Ziyaretçi Sayısı ve Turizm Geliri (2003-2018)

Yıllar	Gelen Ziyaretçi Sayısı	Çıkan Ziyaretçi Sayısı	Turizm Geliri (1000 \$)	Ortalama Harcama (\$)	Turizm Gelirinin GSYH İçindeki Payı (%)
2003	16 463 623	16 302 053	13 854 866	850	4,4
2004	20 753 734	20 262 640	17 076 607	843	4,2
2005	25 045 142	24 124 501	20 322 111	842	4,1
2006	23 924 023	23 148 669	18 593 951	803	3,4
2007	27 239 630	27 214 988	20 942 500	770	3,1
2008	31 137 774	30 979 979	25 415 067	820	3,3
2009	31 759 816	32 006 149	25 064 482	783	3,9
2010	32 997 308	33 027 943	24 930 997	755	3,2
2011	36 769 039	36 151 328	28 115 692	778	3,4
2012	37 715 225	36 463 921	29 007 003	795	3,3
2013	39 860 771	39 226 226	32 308 991	824	3,4
2014	41 627 246	41 415 070	34 305 903	828	3,7
2015	41 114 069	41 617 530	31 464 777	756	3,7

2016	30 906 680	31 365 330	22 107 440	705	2,6
2017	37 969 824	38 620 346	26 283 656	681	3,1
2018	46 112 592	45 628 673	29 512 926	647	3,8

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>

Turist başına düşen harcama miktarı ile ilgili veriler Tablo 3 de yer almaktadır. Bu verilere göre, en düşük harcama 630 dolar olarak 2017 yılında gerçekleşmiş, en yüksek 2014 yılında 775 dolar olarak kaydedilmiştir.

Tablo 3: Yerli ve Yabancı Turist Ortalama Harcama (2003-2018)

Yıllar	Yabancı		Vatandaş	
	Turizm Geliri (1000 \$)	Ortalama Harcama (\$)	Turizm Geliri (1000 \$)	Ortalama Harcama (\$)
2003	10 141 116	740	3 600 411	1 384
2004	13 061 118	759	3 862 552	1 262
2005	15 725 813	766	4 374 383	1 214
2006	13 918 757	722	4 463 614	1 153
2007	15 936 347	692	4 703 850	1 121
2008	19 612 296	742	5 418 439	1 191
2009	19 063 702	697	5 690 629	1 222
2010	19 110 003	670	5 558 366	1 231
2011	22 222 454	709	5 638 484	1 168
2012	22 410 364	715	6 354 378	1 241
2013	25 322 291	749	6 760 180	1 252
2014	27 778 026	775	6 289 260	1 130
2015	25 438 923	715	5 843 074	970
2016	15 991 381	633	5 964 853	978
2017	20 222 971	630	5 908 752	903

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

2018	24 028 311	617	5 345 472	801
------	------------	-----	-----------	-----

Kaynak: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>

Tablo 4: Turizm Geliri, Ortalama Harcamanın Yıllara Göre Dağılımı ve Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Payı (2003-2018)

Yıllar	Turizm Geliri (1000 \$)	Ortalama Harcama (\$)	Turizm Gelirinin GSYİH İçindeki Payı (%)
2003	13 854 866	850	4,4
2004	17 076 607	843	4,2
2005	20 322 111	842	4,1
2006	18 593 951	803	3,4
2007	20 942 500	770	3,1
2008	25 415 067	820	3,3
2009	25 064 482	783	3,9
2010	24 930 997	755	3,2
2011	28 115 692	778	3,4
2012	29 007 003	795	3,3
2013	32 308 991	824	3,4
2014	34 305 903	828	3,7
2015	31 464 777	756	3,7
2016	22 107 440	705	2,6
2017	26 283 656	681	3,1
2018	29 512 926	647	3,8

Kaynak: <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri>

Ayrıca Türkiye Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’nün 2018 yılı raporuna göre gelen turist sayısı bakımından 46 milyon gibi bir sayıya ulaşarak %22’lik bir artışla tüm ülkeleri geride bırakarak birinci sırada yer almıştır (UNWTO, 2018).

Turizm ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi

Turizm, turistlerin o ülkede ki doğal, kültürel, tarihi ve diğer zenginliklerine yaptığı harcamalardan oluşan ekonomik bir faaliyettir. O bölgeye gelen turistlerin isteklerine paralel olarak bölgedeki arz kaynakları çeşitlenmekte, bu çeşitlikte bölgesel kalınma için gerekli olan bölge ekonomisinin gelişimini desteklemektedir. Her turistik bölgede aynı oranda kalınma beklenmesi doğru değildir; bölgenin ekonomik büyüklüğü ve çarpan etkisi kalkınmasında iki önemli faktördür (Giritlioğlu ve Bulut, 2015:28).

Turizmin bölgesel kalkınmadaki rolü, genellikle bölgesel planlama ve kamu politikası analizinde olanlar tarafından sadece bir inceleme konusu olarak görüldüğü için, turizm literatürünün kendisi genellikle turizmi daha geniş ekonomik ve sosyal ortamına yerleştirememesi nedeniyle, yeterince anlaşılmamaktadır (Hall, 2007:19).

Vukonic (2012), bölgesel kalkınmada bir faktör olarak turizmle ilgili tartışmaların uzun zamandır sürdüğünü ve bu tartışmaların 1950'lerin başlarında turizm çalışmalarına kadar dayandığını ileri sürmektedir.

Küresel ekonomide turizmin 1980'lerden itibaren yükselmesinden bu yana, turizmin bölgesel ekonomik kalkınmayı destekleyici bir araç olarak popüleritesi birçok ülkenin deneyimine yansımıştır (Keller, 1987; Pearce, 1988; Oppermann, 1992; Müller ve Jansson, 2007; Huijbens vd., 2014).

Bölgesel kalkınma bölgesel büyüme ile karşılaştırıldığında turizm büyüme göstergelerinin otomatik sonucu olmayan kişilerin yaşam kalitesinde ve refahında bir iyileşme anlamına gelen daha derin ve niteliksel hedefleri içermektedir (Saarinen, 2014:10).

Perrouxian büyüme kutup teorisinin popüleritesi ve 1960'larda ve 1970'lerde büyüme merkezli planlamanın genişlemesiyle birlikte, turizmin birkaç ülkede bölgesel kalkınma için öncü bir sektör olarak uygulanması şaşırtıcıydı. Meksika'daki Cancun kentinde planlanan turizm beldesinin ve Fransa'daki Languedoc-Roussillon kıyı şeridinin gelişiminin bunun en iyi örneklerindedir. Bu örneklerde devlet, turizme yapılan yatırımları bölgesel kalkınma için bir araç olarak ve / veya uygun turizm temelli kaynaklara sahip ekonomik açıdan marjinal alanların seçimi ve ardından turizm altyapısının genişletilmesi yoluyla bölgesel kalkınmanın güçlendirilmesi amacıyla kullanmıştır (Clarke, 1981; Brenner ve Aguilar, 2002; Torres ve Momsen, 2005).

Turizm ekonomik ve sosyal etkileri açısından değerlendirildiğinde bölgesel kalkınmaya katkı yapacağı açık bir sektördür. AB tarafından onaylanan yapısal fonlar içinde en çok faydalanan sektörlerden biri de turizmdir. Turizm varlığı olan ülke ya da bölgeler bu varlıklarını turizme açarak ciddi gelirler elde edebilmekte ve bu sayede diğer ülke veya bölgelerle aralarında bulunana bölgesel dengesizlikleri azaltabilmektedirler (Çeken, 2003:147). Ayrıca OECD bölgesel kalkınma servisi tarafından yapılan çalışmalarda turizm sektörü bölgesel kalkınmanın bir aracı olarak gösterilmektedir.

Dünya Turizm Örgütü Manila Deklarasyonu’nda küresel turizmin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki artan ekonomik uçurumun giderilmesine yardımcı olacak yeni bir dünya ekonomik düzeninin kurulması, gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyümenin hızlanması ve sürekli sosyal kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olabileceğini ifade etmektedir (UNWTO, 1980:1).

Dünya Turizm Örgütü, öncelikle daha az gelişmiş ülkelerde turizmin kalkınmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası turizm yalnızca kalkınmanın katalizörü olarak değil, aynı zamanda politik ve ekonomik bir değişim olarak görülmektedir. Böylece, uluslararası turizm kalkınma, ekonomik ve sosyal ilerlemenin bir aracı olarak kabul edilmektedir (Sharma, 2004:149; Sharpley ve Telfer, 2002:13). Dünya Turizm Örgütü tahminlerine göre, turizm sektörünün 2020 yılına kadar yılda ortalama %4 oranında büyümesi, Türk turizm sektörünün ise, 1995-2020 döneminde yılda ortalama %5,5 oranında büyümesi beklenmektedir (<http://www.mfa.gov.tr/turizm-ve-kalkinma.tr.mfa>).

Birçok turizm kaynağı olan ülkelerin kendi kalkınma politikalarında, turizm sektörüne önem vermesinin nedenleri incelendiğinde; turizmin bölgesel anlamda istihdam olanakları yaratması, bölgesel ve genel ekonomik büyümeyi sağlayarak refah düzeyini artırmasını sağlaması şeklinde iki önemli neden tespit edilmiştir (Saarinen vd. 2014:8). Turizmin gelişmesi, bölgede ki istihdam oranının artışı, turizmin ihtiyaçları paralelinde yan sanayi alanlarının oluşması ve bunlara paralel olarak ülke genelinin gelir düzeyinin iyileşmesi anlamına gelmektedir (Lie, 2014:823-827). Turizm, sadece yan sanayi alanlarının gelişimi ya da istihdam sağlayarak ülke ekonomisine katkıda sağlamamaktadır; turistik alanlardan ve giderlerden elde edilen vergi gelirleri ülke ekonomisinin büyümesine pozitif bir katkı sağladığı gibi ihracatın bir alternatifi olarak ülkeye dövizin girdisi sağlayarak ülkenin ödemeler dengesine de katkıda bulunmaktadır (Kim vd., 2006:925-933).

Turizm genellikle bölgesel düzeyde olumlu bir ekonomik ve gelişimsel etkiye sahip, yerel dış ekonomiye yeni dış parasal gelir kaynakları getirmekte ancak aynı zamanda diğer geçim kaynakları ile ilgili olarak istenmeyen diğer değişim ve maliyet biçimlerini üretmektedir (Telfer, 2002).

Turizmi diğer yerel üretken geçim kaynakları ile ilişkilendirerek, sadece turizmin olumlu ekonomik ve istihdam üzerindeki etkilerini en üst düzeye çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda turizm mono kültürünün olumsuz etkileri de azaltılabilir. Bir bölgedeki turizmin gelişmesi, yeni iş aktivitesi sunacağından, turizm ve kendisine verilen destek, sadece müşteriler için rekabet etmekle kalmayıp, aynı zamanda yatırımcılar için rekabet etmeyi ve yeni sermaye çekmeyi de sağlayan bölgesel kalkınma perspektifinden görülme eğiliminde olacaktır (Saarinen, 2003:94-95).

Turizm ve mevcut diğer üretim sektörleri arasındaki sektörler arası bağlantıların güçlendirilmesinin ötesinde, ekonominin diğer bileşenleri ile

sinerjilerin yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Turizm, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerin ekonomik faaliyetlerle birleştiği endüstri alanıdır. Daha öncede belirtildiği gibi turizm, bölge kalkınmasına ve paralelinde ülke ekonomisine döviz girdisi ile özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ödemelerin dengelenmesine aracılık yaparak pozitif iyileştirme yapar. Türkiye’de turizm sektörünün payı 1980’lerden sonra GSYH ile gelişmiştir. Ülkemizde turizmin yapıldığı bölgeler; bölgesel kalkınmaya yaptıkları ekonomik etkiler ile bölgesel dengesizliği azaltmalarından dolayı ülke ekonomisinde ön plana çıkmaktadırlar (Şengel ve Zengin, 2017:3).

Turizm Türkiye’de özellikle 1980 yılından sonra GSYH içinde payı hızla gelişmiştir. Ülkeye önemli ölçüde döviz geliri sağlaması, ülkede yaşanabilen ekonomik kriz dönemlerinde ödemeler bilançosunun düzenlenmesi, var olan işsizlik sorununun azalması gibi gerek ülke kalkınmasına gerekse bölge kalkınmasına olumlu etkileri olmuştur (Bozgeyik ve Yoloğlu, 2015). Turizm, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerin ekonomik faaliyetlerle birleştiği ekonomik sektördür. Turizmin gelişmesi bölgesel kalkınmayı etkiler ve paralelinde bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını dengeler bu sebeple Türkiye’de zengin turizm kaynaklarına sahip olan şehir ya da bölgeler ülke ekonomisinde öne çıkmaktadır (Şengel ve Zengin, 2017:3).

Kısaca turizm, ülkenin tüm kaynaklarının verimli kullanılması ve bölgesel kalkınma politikalarında önemli bir yere sahiptir. Bölgesel kalkınma bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması ve gelişmemiş yerlerin kalkındırılması amaçlayan bir politikadır. Turizm ise bölgesel kalkınma ve kaynakların verimli kullanılması açısından önemli bir yere sahiptir (Künü vd., 2015:83).

Veri, Yöntem ve Analiz Sonuçları

Bu çalışmada Türkiye’de yoğun turist çeken Antalya, Nevşehir, Muğla ve Aydın şehirleri 2009-2018 dönemi için bir panel veri seti ile yıllık bazda ele alınarak, turizmin, bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu şehirlerin seçilmesinin nedeni; hem bu şehirlerin en çok yabancı turist çeken şehirler olmaları hem de sanayi ve ticaret gibi ekonomik faaliyetlerden ziyade turizmin ön plana çıktığı şehirler olmalarıdır. Ayrıca veri eksikliği nedeniyle araştırma 2009-2018 periyodu ile sınırlı tutulmuştur. Araştırmada turizm, ilgili şehirlerdeki turistik tesislere giriş yapan turist sayısı (GDP serisi) ve kalkınma ise il bazında GSYİH (TUR serisi) ile temsil edilmiştir. Seriler TÜİK’ten elde edilmiş olup, her iki seriye de logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Serilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon matrisi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 5: Serilere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Matrisi

<i>Seri</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>Gözlem</i>
<i>GDP</i>	16,752	14,804	18,550	0,973	40
<i>TUR</i>	14,630	12,872	16,626	1,131	40

	<i>GDP</i>	<i>TUR</i>
<i>GDP</i>	1	
<i>TUR</i>	0,86	1

Çalışmada kurulan modelde kalkınmayı ifade eden il bazında kişi başı GSYİH, GDP serisi ile temsil edilmekte olup, bağımlı değişken; turistik tesislere giriş yapan turist sayısı ise, TUR serisi ile temsil edilmekte olup, bağımsız değişkendir. Modele ilişkin ekonometrik denklem (1) no’lu eşitlikte gösterilmektedir.

$$GDP_{it} = \beta_0 + \beta_1 TUR + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Panel veri setindeki birim ve zaman etkilerin olası varlığını saptamak amacıyla çalışmada ilk olarak F testine başvurulmuştur. Bilindiği gibi birim ve zaman etkiler için ayrı ayrı olarak F testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde anlamlı olması durumunda birim veya zaman etkinin varlığına hükmedilir. Bu durumda birim veya zaman etkinin bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek; birim veya zaman etkinin bulunduğunu ifade eden H_1 hipotezi kabul edilir. Bunun tersine birim veya zaman etkiler için ayrı ayrı olarak F testine ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde anlamsız olması durumunda ise birim veya zaman etkinin bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi kabul edilerek, birim veya zaman etkinin bulunduğunu ifade eden H_1 hipotezi reddedilir. Birim etkinin varlığı durumunda, birim etkili modeller; zaman etkinin varlığı durumunda, zaman etkili modeller ve hem birim hem de zaman etkinin varlığı durumunda ise iki yönlü modellerin tercih edilmesi önerilir. Aşağıdaki tabloda, çalışmada kurulan modele ilişkin F testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 6: Tahmin Edilen Modele Ait F Testi Sonuçları

	<i>Katsayı (Olasılık)</i>
<i>Birim Etki</i>	14,49 (0,0000)
<i>Zaman Etki</i>	2,23 (0,0495)
<i>Uygun Model</i>	<i>İki Yönlü Model</i>

F testi sonuçlarına ait bulgulara göre hem birim etki hem de zaman etkisi için teste ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde bulunduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla birim ve zaman etkilerin bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek, birim ve zaman etkilerin bulunduğunu ifade eden H_1 hipotezi kabul edilir. Dolayısıyla modelde hem birim hem de zaman etkiler bulunduğu için iki yönlü modellerin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda modele ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir. Model tahmin edilmeden önce sabit ve rassal etkili modeller arasında seçim yapmak için Hausman testine (Hausman, 1978) başvurulmuştur. Bilindiği gibi Hausman testine ait olasılık değerinin, istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde anlamlı olması durumunda, sabit etkilerin geçerli olduğunu ifade eden H_0 hipotezi kabul edilerek; rassal etkilerin geçerli olduğunu ifade eden H_1 hipotezi reddedilir. Bunun tersine teste ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde anlamsız olması durumunda ise, sabit etkilerin geçerli olduğunu ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek; rassal etkilerin geçerli olduğunu ifade eden H_1 hipotezi kabul edilir. Bilindiği üzere F testine ait bulgularda; modelde, hem birim hem de zaman etkilerin bulunduğu, bu sebeple de iki yönlü modellerin tercih edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Hausman testi sonuçlarında da rassal etkilerin geçerli olduğu anlaşıldığından, analizde, iki yönlü rassal etkili modeller tercih edilmiştir. Bu modeller arasından da En Çok Olabilirlik Yöntemi kullanılmış ve bulgular, aşağıdaki tabloda “düzeltilmemiş model” sütununda raporlanmıştır.

Model tahmin sonuçlarına göre; turistik tesislere giriş yapan turist sayısını temsil eden TUR serisinin, il bazında kişi başına GSYİH’yi temsil eden GDP serisini, 0,0497 katsayısıyla %10 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak etkilediği gözlemlenmektedir. Yani 2009-2018 dönemi için Antalya, Nevşehir, Muğla ve Aydın şehirlerindeki turistik tesislere giriş yapan turist sayısı arttıkça, bu şehirlerde kişi başına düşen GSYİH artmaktadır. Bir diğer deyişle turizmin, bu şehirlerde, il bazında kişi başına GSYİH ile temsil edilen kalkınmayı olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Modele İlişkin Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: GDP)

	<i>Düzeltilmemiş Model</i>	<i>Düzeltilmiş Model</i>
<i>TUR</i>	0,0497 (0,0710)*	0,8152 (0,0000)*
<i>Sabit</i>	16,0248 (0,0000)*	4,8262 (0,0020)*
<i>Gözlem</i>	40	40
<i>R²</i>	-	0,84
<i>Hausman Testi</i> <i>İst. (Prob.)</i>	0,26 (0,6095)*	-
<i>Model</i>	<i>Rassal Etkiler</i>	-
<i>Yöntem</i>	<i>En Çok Olabilirlik</i>	<i>Dirençli Standart Hatalar</i>

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme

<i>Kritik Değerler</i> (Levene, Brown ve Forsthe Test İst. ve Prob.)	0.01 = 2,0176 (0,1288) 0.05 = 1,0055 (0,4015) 0.10 = 1,7030 (0,1737)	-
<i>Durbin-Watson Test</i> İs.	0,3087	-
<i>Baltagi-Wu Testi İst.</i>	0,6325	-

*NOT: Parantez içindeki değerler, olasılık değerleri; diğerleri ise katsayı değerleridir.

Modeldeki olası heteroskedasite probleminin saptanması amacıyla Levene (1960), Brown ve Forsythe (1974) testlerinden yararlanılmıştır. Bu teste ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde anlamlı olması durumunda, heteroskedasite probleminin bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek, heteroskedasite probleminin bulunduğunu ifade eden H_1 hipotezi kabul edilir. Bunun tersine, bu teste ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde anlamsız olması durumunda, heteroskedasite probleminin bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi kabul edilerek, heteroskedasite probleminin bulunduğunu ifade eden H_1 hipotezi reddedilir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Levene, Brown ve Forsythe testlerine ait bulgulara; tüm seviyeler için (%1, %5 ve %10) teste ait olasılık değerinin istatistiksel olarak %5 seviyesinde anlamsız bir değer aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla heteroskedasite probleminin bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi kabul edilerek, heteroskedasite probleminin bulunduğunu ifade eden H_1 hipotezi reddedilir. Yani modelde heteroskedasite probleminin bulunmadığı görülmektedir.

Modeldeki olası otokorelasyon probleminin tespiti için Bharavaga, Franzini, Narendranathan'ın (1982) Durbin-Watson ve Baltagi-Wu (1992) testlerine başvurulmuştur. Bu testlere ait değerlerin 2'den büyük olması durumunda, modelde, otokorelasyon probleminin bulunmadığına; 2'den küçük olması durumunda ise otokorelasyon probleminin bulunduğuna karar verilir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere her iki teste ait değerlerin 2'den küçük bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla modelde otokorelasyon probleminin bulunduğuna hükmedilmiştir. Bu sebeple de ilgili problemin çözümü için rassal etkili modellerde kullanılabilen Dirençli Standart Hatalar Tahmincisi'ne başvurulmuş ve bulgular, "düzeltilmiş model" sütununda raporlanmıştır.

Dirençli Standart Hatalar Tahmincisi ile temsil edilen modele ilişkin gözlemlerde; turistik tesislere giriş yapan turist sayısını temsil eden TUR serisinin, il bazında kişi başına GSYİH'yi temsil eden GDP serisini, 0,8152 katsayısıyla %1 anlamlılık seviyesinde pozitif yönlü olarak etkilediği gözlemlenmektedir. Yani katsayı ve anlamlılıkta küçük farklılıklar bulunmakla birlikte seriler arasındaki ilişki konusunda En Çok Olabilirlik Yöntemi ile benzer sonuçlara ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"
[itobiad / 2147-1185]

Cilt/Volume: 10,
Sayı/Issue: 2,
2021

Bu çalışmada Türkiye’de yoğun turist çeken Antalya, Nevşehir, Muğla ve Aydın şehirleri 2009-2018 dönemi için bir panel veri seti ile yıllık bazda ele alınarak, turizmin, bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmada turizm, ilgili şehirlerdeki turistik tesislere giriş yapan turist sayısı (GDP serisi) ve kalkınma ise il bazında GSYİH (TUR serisi) ile temsil edilmiştir. Serilerin tümü TÜİK’ten elde edilmiş olup, her iki seriye de logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Model tahmin sonuçlarına göre 2009-2018 dönemi için Antalya, Nevşehir, Muğla ve Aydın şehirlerindeki turistik tesislere giriş yapan turist sayısı arttıkça, bu şehirlerde kişi başına düşen GSYİH artmaktadır. Bir diğer deyişle turizmin, bu şehirlerde, il bazında kişi başına GSYİH ile temsil edilen kalkınmayı olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır.

Bölgesel kalkınma, ülkedeki her bir bölgenin gerek sosyal gerekse ekonomik imkanlarının pozitif yönde desteklenmesi ile o bölgenin refah düzeyinin artmasıdır. Bölgesel kalkınma planları, bölgenin sahip olduğu turizm potansiyeli, bölge halkının sosyo-ekonomik durumu, bölgenin doğal kaynakları, bölgede turizmin gelişmesine katkı sağlayacak araçların durumu, bölgenin alt yapı ve ulaşım imkânları, bölge halkının istek ve beklentileri, mevcut iş olanakları ve bunların geliştirilmesine yönelik nelerin yapılabileceği gibi daha birçok unsur göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekmektedir. Ülkeler bölgelerinin dengesizliğini kaldırmak için bazı bölgelerinde var olan sanayi imkanlarını kullanırken bazı bölgelerinde var olan sanayiye alternatif gelişen ekonomik faaliyetlere önem vermektedir. Turizm, yalnızca bölgesel kalkınma veya ülke ekonomisine fayda sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi, istihdam olanaklarının yaratılması, bölgeler arası göçün azaltılması, ülke kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması, ülkelerin tanıtılması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, bireylerin yaşam standartlarının artması gibi birçok konuda fayda saylayan sanayiye alternatif bir ekonomik faaliyettir. Daha öncede değinildiği gibi bölgesel kalkınma ekonomik ve sosyal potansiyelin olumlu kullanımına paralel olarak bir bölgede refah seviyesindeki artışı tanımlamaktadır. Gelişmiş ülke ya da bölgelerde kalkınma daha çok endüstriyel sektöre dayalı olmasına rağmen; gelişmekte olan ülke ya da bölgelerde ise turizm zenginliklerinin kullanımı sayesinde sağlanmaktadır, bu bölgelerde ya da ülkelerde turizmin endüstriye alternatif bir sektör olduğu ifade edilmektedir.

Alternatif ekonomi kaynağı olan turizm sektörünün gelişimi ülke ve bölge ekonomisi bakımından önemlidir. Sektörün gelişiminin sağlanabilmesi için kalifiyeli iş gücünün, tesislerin hizmet kalitesinin uluslararası kriterlere uygunluğunun sağlanması gerekmektedir. Üniversitelerin, nitelikli iş gücü yetiştirilmesi, sektörün gelişmesine katkı sağlayacak önlemlerin ülke dinamikleri ile eş güdümlü olarak düzenlenmesi gibi konularda öneriler sunulmasında önemli katkıları bulunmaktadır. Sektörün gelişiminin sağlanabilmesi için kalifiye iş gücünün artması ve tesislerdeki hizmet kalitesinin uluslararası kriterlere uygunluğunun sağlanması gerekmektedir. Sektörün bu dinamiklerine yön vermede üniversitelerin turizm bölümlerinin

nitelikli iş gücü yetiştirilmesi ve sektörün ülke içindeki dinamiklerinin düzenlenmesi bakımından ihtiyaç duyulan düzenlemeler hakkında öneriler sunması oldukça önemlidir.

Üniversitelerin turizm bölümlerinden yararlandığı gibi diğer paydaşlarının da katkıları ile bölgenin ya da ülkenin tanıtım faaliyetleri düzenlenmeli, bölgede ve ülkede yaşayan bireylerin turizm konusunda toplumsal duyarlılığı artırılmalı, sektörün yan sanayi alanları desteklenmeli, bölgenin ya da ülkenin çekiciliği artırılarak yeni yatırımların oluşması teşvik edilmelidir. Üniversitelerin turizm bölümlerinden yararlandığı gibi diğer paydaşlarının da katkıları ile bölgenin ya da ülkenin tanıtım faaliyetleri düzenlenmeli, bölgede ve ülkede yaşayan bireylerin turizm konusunda toplumsal duyarlılığı artırılmalı, sektörün yan sanayi alanları desteklenmeli, bölgenin ya da ülkenin çekiciliği artırılarak yeni yatırımların oluşması teşvik edilmelidir.

Kaynakça

- Akiş, E., (2011). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 44, 237-256.
- Baltagi, B., H. and Wu, P. X. (1999). Uniqually Spaced Panel Data Regressions with AR(1) Disturbances. *Econometric Theory*, 15, 814-823.
- Bhargava, A., Franzini, L. and Narendranathan, W. (1982). Serial Correlation and Fixed Effect Models. *The Review of Economic Studies*, 49, 533-549.
- Bozgeyik, Y. ve Yoloğlu, Y. (2015). Türkiye’de Turizm Gelirleri ile GSYH Arasındaki İlişki: 2002-2014 Dönemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 627-640.
- Brenner, L. and Aguilar, A. G. (2002). Luxury Tourism and Regional Economic Development in Mexico. *Professional Geographer*, 54(4), 500-20.
- Brown, M. B. and Forsythe, A. B. (1974). The Small Sample Behavior of Some Statistics Which Test The Equality of Several Means. *Technometrics*, 16, 129-132.
- Ching-Fu, C. and Chiou-Wei, S. Z. (2009). Tourism Expansion, Tourism Uncertainty and Economic Growth: New Evidence from Taiwan and Korea. *Tourism Management*, 812-818.
- Christian, M. R., (2015). Tourism and Regional Development: The Case of South Africa's Distressed Areas. *Development Southern Africa*, 32(3), pp. 277-291.
- Clarke, A., (1981). Coastal Development in France: Tourism as a Tool for Regional Development. *Annals of Tourism Research*, 8(3), 447-61.
- Çeken, H., (2003). *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*. İstanbul: Değişim Yayınları.

- Çeken, H., (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(2), 293-306.
- Dilsiz, B., (2010). Türkiye'de Gastronomi ve Turizm: İstanbul Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Dinler, Z., (2014). *Bölgesel İktisat*. 10. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları.
- Dumludağ, D. ve Aysan, A.F., (2014). *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eceral, T. Ö. ve Özmen C. A., (2009). Beypazarı'nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 46-74.
- Hall, C. M., (2007). North-South Perspectives on Tourism, Regional Development and Peripheral Areas. In Muller, D. K. & Jansson, B. (Eds.), *Tourism in peripheries: Perspectives from the Far North and South*. CABI, Wallingford, 19-37.
- Han, E., Kaya A. A., (2006). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. 5. Baskı, İstanbul: Nobel Yayınları.
- Hausman, J. (1978). Specification Test in Econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251-1271.
- Huijbens, E. H., Johannesson, H. & Johannesson, G. T. (2014). Clusters Without Content?: Icelandic National and Regional Tourism Policy. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 18, 63-85.
- Ildırar, M., (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- İlkin, A. ve Dinçer, M.Z., (1991). *Turizm, Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi*. Ankara: TOBB Yayınları, No: 217.
- İncekara A. ve Savrul B., (2011). Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Journal of Economy Culture and Society*, 44, 91-132.
- Giritlioğlu, İ. ve Bulut, E., (2015). Yerel Halkın Bakış Açısına Göre Gaziantep Turizmi ve Sürdürülebilirlik. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5(1), 25-31.
- Keller, CP., (1987). Stages of Peripheral Tourism Development – Canada's Northwest Territories. *Tourism Management*, 8, 20-32.
- Kılıç, S. E. ve Mutluer, M., (2004). Coğrafyada ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının Karşılaştırmalı Olarak İrdelenmesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13, 17-28.
- Kim, H. J., Chen, M. H. & Shawn, S. C., (2006). Tourism Expansion and Economic Development: The Case of Taiwan. *Tourism Management*, 27, 925-933.

Küçükaltan, G., (2009). Küreselleşme Sürecinde Gastronomide Yöresel Tatların Turistlerin Destinasyon Tercihlerine ve Ülke Ekonomilerine Etkileri. *3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri*, Antalya.

Künü, S., Hopoğlu, S., Gürçam, Ö. S. ve Güneş, Ç., (2015). Turizm ve Bölgesel Kalkınma Arasındaki İlişki: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir İnceleme. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 71-93.

Levene, H. (1960). Robust Tests For Equality of Variances. In: Olkin I., Ghurye G., Hoeffding W., Madow W. G. & Mann H. B. (Ed.), *Contributions to Probability and Statistics* (278-292), Stanford California: Stanford University.

Lie, Y., (2014). Study on The Contribution of Tourism to Regional Economic Development. *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 6(7), 823-827.

Morgül, Ş., (2014). Kırklareli İlinde Eko Turizm Olanakları. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4), 27-38.

Müller, D. K. and Jansson, B., (2007). The Difficult Business of Making Pleasure Peripheries Prosperous: Perspectives on Space, Place and Environment. In Muller, D. K. & Jansson, B. (Eds.), *Tourism in Peripheries: Perspectives From The Far North And South*. CAB International, Wallingford, 3-18.

Oppermann, M., (1992). International Tourism and Regional Development in Malaysia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 83(3), 226-33.

Pearce, D. G., (1988). Tourism And Regional Development in The European Community. *Tourism Management*, 9(1), 13-22.

Roney, S. A., (2011). *Turizm Bir Sistemin Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Saarinen, J., (2003). The Regional Economics of Tourism in Northern Finland: The Socioeconomic Implications of Recent Tourism Development and Future Possibilities for Regional Development. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 3(2), 91-113.

Saarinen, J., (2014). Critical Sustainability: Setting The Limits to Growth and Responsibility in Tourism. *Sustainability*, 6, 1-17.

Saarinen, J., Moswete, N. and Monare, M., (2014). Cultural Tourism: New Opportunities for Diversifying The Tourism Industry İn Botswana. *Bulletin of Geography Socio-Economic Series*, 26, 7-18.

Selimoğlu, Ö., (2004). *Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizm*. İstanbul: Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi Yayınları.

Sert, O., (2012). Türkiye’de Bölge Kavramı ve Kalkınma Ajanslarının Yapısı. *Kilis Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 119-146.

Sevinç, H., (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 35-54.

Sharpley, R., (1999). *Tourism, Tourist and Society*. England: ELM Publication.

Sevinç H. ve Azgün, S. (2012). "Bölgesel Kalkınma ve İnanç Turizmi Bağlamında Akdamar Kilisesi Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 17-21.

Sharma, K., (2004). *Tourism and Economic Development*. United Kingdom: Sarup&Sons.

Sharpley, R. and Telfer, D. J., (2002). *Tourism and Development*. Channel View Publications.

Şengel, Ü. ve Zengin B. (2017). Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolünün Yerel Halkın Demografik Özelliklerine Göre Değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 1-19

Telfer, D. J., (2002). Tourism And Regional Development Issues. In Sharpley, R & Telfer, D. (Eds.), *Tourism And Development: Concepts and Issues*. Channel View: Clevedon, 112-148.

Torres, R. & Momsen, J., (2005). Planned Tourism Development in Quintana Roo, Mexico: Engine for Regional Development or Prescription for Inequitable Growth?. *Current Issues in Tourism*, 8(4), 259-85.

Tutar, E., (1991). Bölgesel Kalkınma Planı Olarak Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Türkiye ve Avrupa Topluluğu Tarımlarının Uyumlaştırılmasına Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.

Tunçbilekli, P., (2006). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Nevşehir Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Niğde.

Vukonic, B., (2012). An Outline of Thehistory of Tourism Theory: Source Material (For Future Research). In Hsu, C. H. C. & Gartner, W. C. (Eds.), *The Routledge Handbook of Tourism Research*. Routledge, London, 3-27.

Yeşiltaş, M. ve Öztürk, M. (2008). Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-18.

<http://www2.unwto.org/content/why-tourism>. (01.05.2019)

<http://www.univeur.org/cuebc/downloads/PDF%20carte/65.%20Manila.PDF> (28.09.2019)

<https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri> (21.04.2019)

<https://www.tursab.org.tr/sektorel-raporlar?page=1> (22.04.2019)

<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>

<http://gastroantepfest.com/tr/Manage/MediaRoom>

<https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri> (25.02.2019)

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html> (25.02.2019)

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html> (25.02.2019)

<http://www.mfa.gov.tr/turizm-ve-kalkinma.tr.mfa>

